ANALIZË MATEMATIKE I · BACHELOR NË INFORMATIKË, VITI I

Limiti i funksionit

Pjesa I: kuptimi, përkufizimi i Hajnes dhe përkufizimi i Koshiut (ε–δ)

$$\lim_{x \to a} f(x) = L \iff \forall \varepsilon > 0 \; \exists \delta > 0 \; \forall x \in D(f) : \; 0 < |x - a| < \delta \;\Rightarrow\; |f(x) - L| < \varepsilon$$

Prof. As. Dr. Siditë Duraj · Departamenti i Matematikës, FSHN · Universiteti i Shkodrës «Luigj Gurakuqi»

Pse limiti i funksionit në informatikë?

SHPEJTËSIA E NDRYSHIMIT

Sa shpejt ndryshon një sasi në një çast? Raporti

$$\frac{f(x+h)-f(x)}{h}$$

nuk përcaktohet për $h=0$. Përgjigjen e jep **limiti kur** $h \to 0$: derivati.

SJELLJA ASIMPTOTIKE

Si rritet koha e ekzekutimit kur rritet madhësia n e të dhënave?

$$\lim_{n\to\infty} \frac{T(n)}{n^2} = 3$$

do të thotë që koha rritet me rendin e n^2.

LLOGARITJA NUMERIKE

Disa formula bëhen **numerikisht të paqëndrueshme** kur h është shumë i vogël, për shkak të rrumbullakimit dhe humbjes së shifrave domethënëse.

Limiti tregon **çfarë** duhet të afrojë llogaritja.

IDEJA KYÇE Te vargjet kishim $n \to \infty$ me hapa të plotë. Tani x merr vlera të bashkësisë së përcaktimit **gjithnjë e më afër** një pike a.

Çfarë duhet të dini para këtij leksioni

LIMITI I VARGUT

$a_n \to a \iff \forall \varepsilon > 0\ \exists N :\ n > N \Rightarrow |a_n - a| < \varepsilon$. Teoremat e veprimeve dhe të dy policëve.

VLERA ABSOLUTE

$|x-a|$ është distanca nga x te a: $|x-a| < \delta \iff a - \delta < x < a + \delta$.

MOSBARAZIMET

Rregullat e kalimit: $|u\,v| = |u|\,|v|$, $|u+v| \le |u| + |v|$, $|u| - |v| \le |u - v|$.

FAKTORIZIMI DHE RACIONALIZIMI

$x^2 - 1 = (x-1)(x+1)$;

$\sqrt{u} - 1 = \dfrac{u-1}{\sqrt{u}+1}$ për $u \ge 0$.

BASHKËSIA E PËRCAKTIMIT

$D(f)$: emëruesi $\neq 0$, rrënja me tregues çift nga numër ≥ 0, logaritmi nga numër > 0.

SHËNIMI

Te teksti bazë pika shënohet x_0; këtu, si te libri i ushtrimeve, e shënojmë a.

Rezultatet e të nxënit

1. Të përshkruajë me fjalë dhe me tabelë vlerash kuptimin e $\lim_{x \to a} f(x) = L$ dhe ta dallojë limitin nga vlera $f(a)$.
2. Të përdorë përkufizimin e Hajnes dhe të tregojë me dy vargje që një limit nuk ekziston.
3. Të gjejë $\delta(\varepsilon)$ dhe të shkruajë provën ε–δ për një limit të thjeshtë.
4. Të llogarisë limitet e njëanshme dhe të vendosë me to nëse limiti ekziston.
5. Të shkruajë përkufizimet e limiteve në $\pm\infty$ dhe të limiteve të pafundme dhe të gjejë asimptotat.
6. Të identifikojë dhe të shpjegojë një rast ku tabela ose llogaritja numerike jep përfundim të pasaktë për limitin.

Struktura e leksionit: dy seanca

I	**Ideja intuitive** tabela vlerash, vrima në grafik, limiti dhe vlera f(a)	Seanca 1
II	**Ura nga vargjet** pika limite, përkufizimi i Hajnes, mosekzistenca me dy vargje	Seanca 1
III	**Përkufizimi i Koshiut (ε–δ)** nga “afër” te numrat, shembuj, ushtrime aktive, ekuivalenca	Seanca 1
IV	**Limitet e njëanshme** majtas, djathtas, kriteri i ekzistencës, skaji i bashkësisë së përcaktimit	Seanca 2
V	**Pafundësia** limitet në ±∞, limitet e pafundme, asimptotat	Seanca 2
VI	**Grafiku dhe informatika** leximi nga grafiku, kurthi i tabelave, gabimi numerik, rendi i rritjes	Seanca 2
VII	**Përmbledhje** kontrolli përfundimtar, gabimet tipike, ushtrime	Seanca 2

Çdo seancë: 2 × 50 minuta. Faqet me shënimin “MATERIAL PLOTËSUES” janë për thellim dhe studim individual.

I

Ideja intuitive

Afrohemi te pika a, pa e prekur atë, dhe shohim ku shkojnë vlerat

Afrohemi te pika, pa e prekur

TABELË VLERASH: $f(x) = 5x + 3$ **PRANË** $x = 2$

x	1,9	1,99	1,999	2,001	2,01	2,1
$f(x)$	12,5	12,95	12,995	13,005	13,05	13,5

Nga të dyja anët, vlerat afrohen te 13.
(Hoxha & Stringa, ushtrimi 1.7 a, f. 72)

SHËNIMI

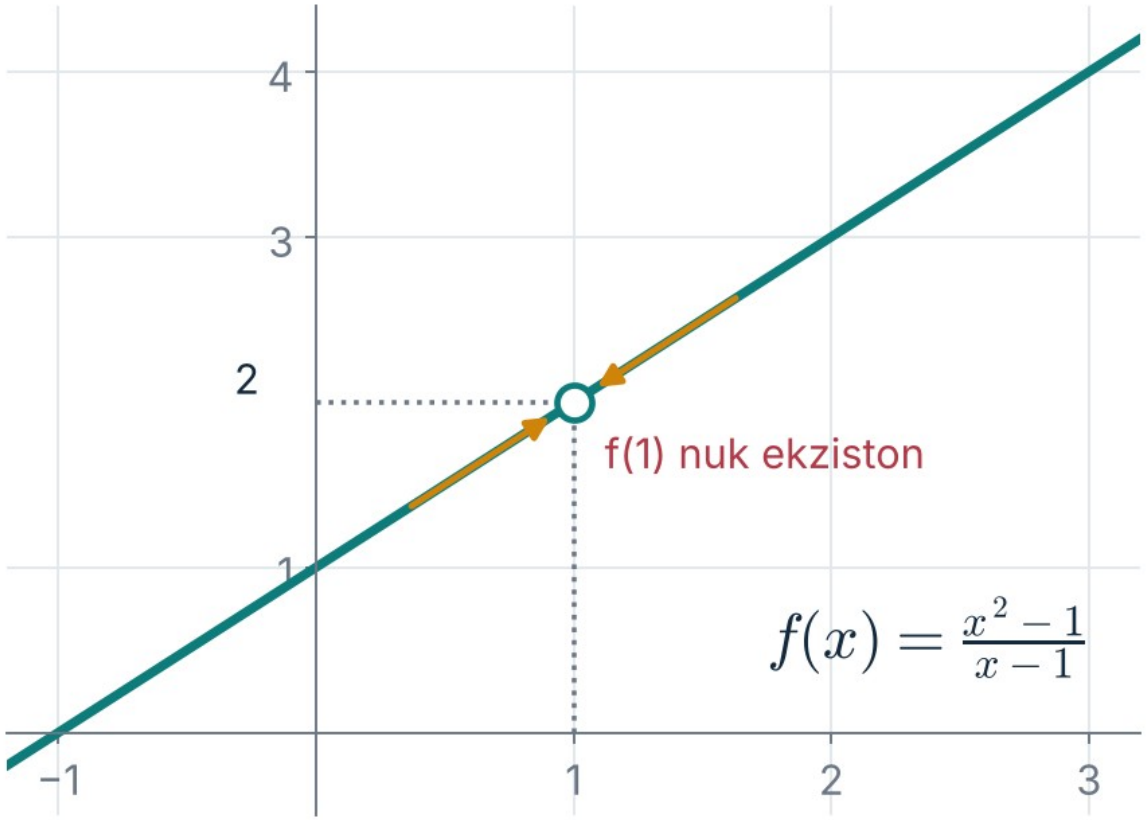
$$\lim_{x \to 2}(5x + 3) = 13$$

Lexohet: "limiti i $f(x)$, kur x shkon te 2, është 13".

IDEJA KYÇE Kur shkruajmë $x \to a$, **nuk** vendosim $x = a$. Pyesim: çfarë ndodh me $f(x)$ kur x është shumë afër a-së, por i ndryshëm prej saj?

KUJDES Në këtë shembull limiti përputhet me $f(2) = 13$. Kjo veti lidhet me **vazhdueshmërinë** dhe nuk vlen për çdo funksion.

Limiti kur funksioni nuk është i përcaktuar në pikë

THJESHTIMI

$$f(x) = \frac{x^2-1}{x-1} = \frac{(x-1)(x+1)}{x-1} = x+1$$

vetëm për $x \neq 1$. Në $x = 1$ kemi $\frac{0}{0}$: $f(1)$ nuk ekziston.

TABELA

x	0,9	0,99	1,01	1,1
$f(x)$	1,9	1,99	2,01	2,1

IDEJA KYÇE Grafiku është drejtëza $y = x + 1$ me një **vrimë** në $(1,\ 2)$. Limiti ekziston, $\lim_{x\to 1} f(x) = 2$, edhe pse $f(1)$ nuk ekziston.

Limiti nuk varet nga vlera f(a)

PYETJE NGA LIBRI

Nëse $\lim_{x\to 2} f(x) = 5$, a mund të jetë $f(2) = 3$? *(Hoxha & Stringa, ushtrimi 1.4, f. 72)*

Po. Për shembull

$$f(x) = \begin{cases} x + 3, & x \neq 2 \\ 3, & x = 2 \end{cases}$$

TABELË ME RRËNJË

$f(x) = 1 + \sqrt{x - 2}$, pranë $x = 3$: *(Hoxha & Stringa, ushtrimi 1.8 a, f. 73)*

x	2,99	2,999	3,001	3,01
$f(x)$	1,9950	1,9995	2,0005	2,0050

Vlerat afrohen te 2.

IDEJA KYÇE Limiti varet vetëm nga vlerat **afër** a-së, jo nga vlera **në** a. Prandaj në përkufizim shkruajmë gjithmonë $0 < |x - a|$. *Teksti bazë, f. 79:* $g(x) = x^2$ *për* $x \neq 2$, $g(2) = 3$, *por* $\lim_{x\to 2} g(x) = 4$.

KUJDES Një tabelë vlerash **sugjeron** limitin, por nuk e provon: ajo shqyrton vetëm një numër të fundmë pikash. Në pjesën VI do të shohim një rast ku tabela të çon në përfundim të gabuar.

Pyetje kontrolli: ideja

PYETJE

1. Plotësoni tabelën dhe parashikoni limitin: $f(x) = \dfrac{x^2 - 4}{x - 2}$ për $x = 1{,}9;\ 1{,}99;\ 2{,}01;\ 2{,}1.$
2. Pse $f(x) = \dfrac{x^2 - 4}{x - 2}$ nuk është i përcaktuar në $x = 2$? A pengon kjo ekzistencën e limitit?
3. E vërtetë apo e gabuar: "Nëse $f(a) = 7$, atëherë $\lim_{x \to a} f(x) = 7$."

Diskutoni në çift për 3 minuta para se të shihni përgjigjen.

Përgjigje: ideja

PËRGJIGJE

1. $f(x) = x + 2$ për $x \neq 2$: vlerat janë $3{,}9;\ 3{,}99;\ 4{,}01;\ 4{,}1$. Parashikimi: $\lim_{x\to 2} f(x) = 4$.
2. Në $x = 2$ emëruesi është 0, pra $2 \notin D(f)$. **Nuk** e pengon: limiti varet vetëm nga vlerat për $x \neq 2$.
3. **E gabuar.** Kundërshembull që plotëson kushtin $f(2) = 7$:

$$f(x) = \begin{cases} x + 3, & x \neq 2 \\ 7, & x = 2 \end{cases} \qquad f(2) = 7, \quad \lim_{x\to 2} f(x) = 5.$$

Barazimi $\lim_{x\to a} f(x) = f(a)$ quhet vazhdueshmëri dhe studiohet në kreun III.

II

Ura nga vargjet

Përkufizimi i Hajnes: limiti i funksionit me anë të limitit të vargjeve

Ku ka kuptim limiti? Pika limite

PËRKUFIZIM

Pika $a \in \mathbb{R}$ quhet **pikë limite (pikë grumbullimi)** e bashkësisë D nëse çdo zonë rrethuese $(a-\delta,\ a+\delta)$ përmban të paktën një pikë të D të **ndryshme nga** a.

(Teksti bazë: II.5, f. 76)

PIKË E IZOLUAR

Pika $a \in D$ është **e izoluar** nëse ka një zonë rrethuese të saj pa asnjë pikë tjetër të D.

Në një pikë të izoluar nuk kemi si t'i afrohemi a-së me pika të bashkësisë së përcaktimit, prandaj limiti **nuk përkufizohet**.

SHEMBUJ për $D = (0,1) \cup \{2\}$

- 0 dhe 1 janë pika limite, edhe pse $0 \notin D$ dhe $1 \notin D$: mund të afrohemi nga brenda intervalit.
- $0{,}5$ është pikë limite dhe i përket D-së.
- 2 është pikë e izoluar: $(2-0{,}5;\ 2+0{,}5)$ nuk përmban asnjë pikë tjetër të D.

Përkufizimi i limitit sipas Hajnes

PËRKUFIZIM (HAJNE)

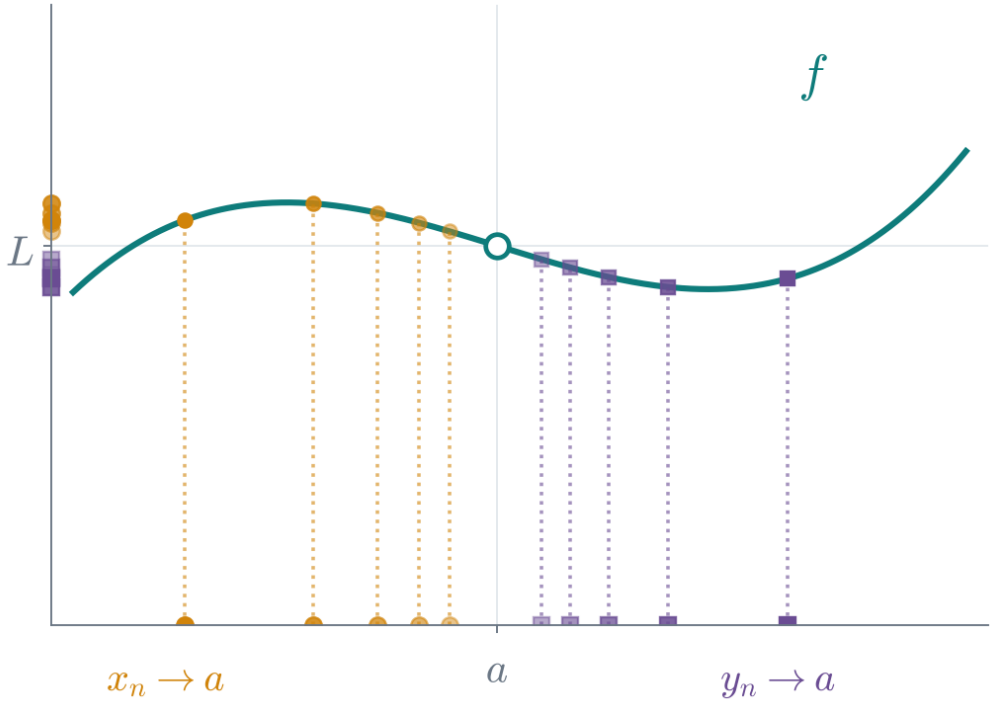
Le të jetë a pikë limite e $D(f)$. Themi se

$$\lim_{x \to a} f(x) = L$$

nëse për **çdo** varg (x_n) me $x_n \in D(f)$, $x_n \neq a$ dhe $x_n \to a$, kemi

$$f(x_n) \to L.$$

(Teksti bazë: II.5, Përkufizimi 1, f. 77)

IDEJA KYÇE Funksioni e "përkthen" çdo varg që shkon te a në një varg vlerash që shkon te L, **pavarësisht nga ana dhe ritmi** i afrimit.

KUJDES Fjala kyçe është **çdo**. Një ose disa vargje me të njëjtin limit të vlerave **nuk provojnë** ekzistencën e limitit të funksionit.

Shembull: limiti me vargje

DETYRA

$$\lim_{x\to 1}\frac{x^2-1}{x-1}=\,?$$

ZGJIDHJA

Le të jetë (x_n) çfarëdo varg me $x_n \neq 1$ dhe $x_n \to 1$. Atëherë

$$f(x_n)=\frac{x_n^2-1}{x_n-1}=x_n+1\ \to\ 1+1=2.$$

Meqë vargu ishte çfarëdo, $\lim_{x\to 1} f(x)=2$.

ÇFARË FITUAM

Përmes kriterit të Hajnes, teoremat përkatëse për limitet e vargjeve përdoren edhe për limitet e funksioneve, **duke respektuar hipotezat e tyre**. Për shembull:

$$x_n \to a \ \Rightarrow\ x_n^2 \to a^2,$$

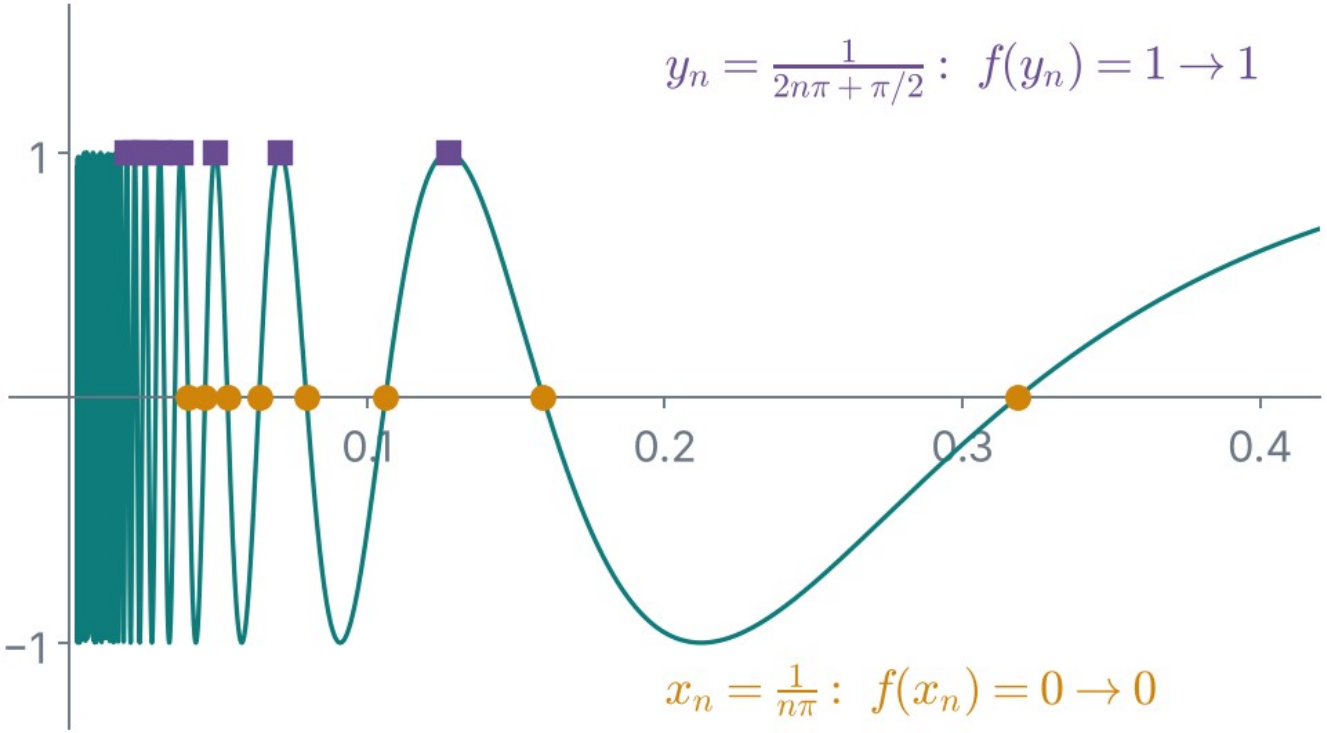
$$x_n \to a,\ x_n \geq 0,\ a \geq 0 \ \Rightarrow\ \sqrt{x_n} \to \sqrt{a}.$$

Prandaj $\lim_{x\to a} x^2 = a^2$ për çdo $a \in \mathbb{R}$.

NË INFORMATIKË Përkufizimi i Hajnes i ngjan mënyrës si testohet një program: japim hyrjet $x_1, x_2, \ldots \to a$ dhe shohim daljet $f(x_1), f(x_2), \ldots$ Dallimi: matematikisht duhet të vlejë për **të gjitha** vargjet, jo vetëm për ato që testojmë.

Kur limiti nuk ekziston: dy vargje

TEOREMË Le të jenë (x_n) dhe (y_n) dy vargje me $x_n, y_n \in D(f) \setminus \{a\}$, $x_n \to a$, $y_n \to a$. Nëse $f(x_n) \to L_1$, $f(y_n) \to L_2$ dhe $L_1 \neq L_2$, atëherë $\lim_{x \to a} f(x)$ **nuk ekziston**.

SHEMBULL: $f(x) = \sin\frac{1}{x}$, $x \to 0$

$$x_n = \frac{1}{n\pi} : \quad f(x_n) = 0$$

$$y_n = \frac{1}{2n\pi + \pi/2} : \quad f(y_n) = 1$$

Të dy vargjet shkojnë te 0, por limitet e vlerave janë $0 \neq 1$: limiti nuk ekziston.

Kjo është një mënyrë e mjaftueshme për të provuar mosekzistencën, jo e vetmja. Figura është ilustruese: lëkundjet pranë 0 janë pafundësisht shumë.

Funksioni i Dirihlesë: limiti nuk ekziston në asnjë pikë

USHTRIM I ZGJIDHUR ***(Hoxha & Stringa, ushtrimi 1.2, f. 70)***

Tregoni që funksioni $f(x) = \begin{cases} 1, & x \text{ racional} \\ 0, & x \text{ irracional} \end{cases}$ nuk ka limit në asnjë pikë $a \in \mathbb{R}$.

RASTI 1: a RACIONAL

$x_n = a + \dfrac{1}{n}$ (racionalë) : $f(x_n) = 1 \to 1$

$y_n = a + \dfrac{\sqrt{2}}{n}$ (irracionalë) : $f(y_n) = 0 \to 0$

Të dy vargjet $\to a$, por limitet janë $1 \neq 0$.

RASTI 2: a IRRACIONAL

$x_n = a + \dfrac{1}{n}$ (irracionalë) : $f(x_n) = 0 \to 0$

Ekziston një varg racionalësh $y_n \to a$ (p.sh. përafrimet dhjetore të a), me $f(y_n) = 1 \to 1$. Përsëri $0 \neq 1$.

IDEJA KYÇE Racionalët dhe irracionalët janë kudo të dendur: në çdo zonë rrethuese të pikës a gjenden pika ku funksioni merr vlerën 0 dhe pika ku merr vlerën 1.

III

Përkufizimi i Koshiut (ε–δ)

Nga fjala “afër” te mosbarazimet

Sa afër? Nga fjalët te numrat

PYETJA ***(Hoxha & Stringa, ushtrimi 1.7 b–d, f. 72)***

Për $f(x) = 5x + 3$ dhe limitin 13 në $x = 2$: sa afër 2-shit duhet të jetë x, që $f(x)$ të jetë afër 13-ës me saktësinë e kërkuar?

Saktësia e kërkuar	Kushti mbi f(x)	Mjafton që	Pra
$0{,}1$	$\lvert 5x + 3 - 13\rvert < 0{,}1$	$\lvert x - 2\rvert < 0{,}02$	$\delta = 0{,}02$
$0{,}01$	$\lvert 5x + 3 - 13\rvert < 0{,}01$	$\lvert x - 2\rvert < 0{,}002$	$\delta = 0{,}002$
$\varepsilon > 0$ çfarëdo	$\lvert f(x) - 13\rvert = 5\lvert x - 2\rvert < \varepsilon$	$\lvert x - 2\rvert < \dfrac{\varepsilon}{5}$	$\delta = \dfrac{\varepsilon}{5}$

IDEJA KYÇE Mund ta mendojmë si lojë: **kundërshtari** jep një saktësi ε sado të vogël; **ne** duhet të gjejmë δ që e garanton. Nëse ia dalim për **çdo** $\varepsilon > 0$, limiti është provuar.

Përkufizimi i Koshiut (ε–δ)

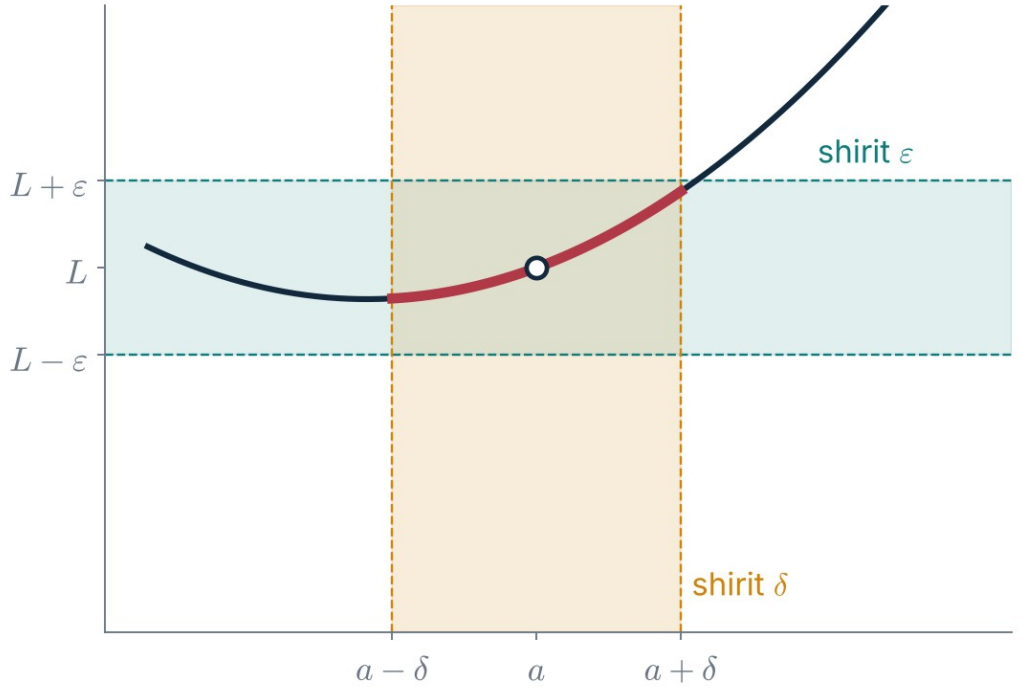
PËRKUFIZIM

Le të jetë a pikë limite e $D(f)$. $\lim_{x\to a} f(x) = L$ do të thotë:

$$\forall \varepsilon > 0 \;\; \exists \delta > 0 \;\; \forall x \in D(f) :$$

$$0 < |x - a| < \delta \;\Rightarrow\; |f(x) - L| < \varepsilon.$$

Radha: **jepet** ε, **zgjidhet** δ (që varet nga ε), dhe **pastaj** kontrollohet çdo x. *(Teksti bazë: Përkufizimi 2, f. 77–78)*

LEXIMI GJEOMETRIK

Sado i ngushtë të jetë brezi horizontal $(L-\varepsilon,\, L+\varepsilon)$, gjendet një brez vertikal rreth a ku grafiku (pa pikën a) qëndron brenda tij.

KUJDES Mosbarazimet janë **strikte**: pikat në vijat kufizuese të brezave nuk përfshihen.

Shembull 1: një funksion linear

DETYRA

Provoni me përkufizimin: $\lim_{x\to 2}(5x+3)=13$.

SI E GJEJMË δ (ANALIZA)

Duam $|f(x)-13|<\varepsilon$. Llogaritim:

$$|5x+3-13| = |5x-10| = 5|x-2|.$$

Kjo është $<\varepsilon$ kur $|x-2|<\dfrac{\varepsilon}{5}$. Zgjedhim $\delta=\dfrac{\varepsilon}{5}$.

PROVA E SHKRUAR

Le të jetë $\varepsilon>0$ çfarëdo. Marrim $\delta=\dfrac{\varepsilon}{5}>0$.

Atëherë për çdo x me $0<|x-2|<\delta$:

$$|f(x)-13| = 5|x-2| < 5\delta = \varepsilon.$$

Pra $\lim_{x\to 2}(5x+3)=13$.

Çdo δ më i vogël, p.sh. $\dfrac{\varepsilon}{10}$, bën gjithashtu.

IDEJA KYÇE **Analiza** nis nga $|f(x)-L|<\varepsilon$ dhe gjen δ; **prova** nis nga δ dhe arrin te ε. *I ngjashëm në tekstin bazë:* $\lim_{x\to 4}(2x-1)=7$, $\delta=\dfrac{\varepsilon}{2}$ *(f. 79).*

Ushtrime aktive: shkruani dhe korrigjoni një provë

USHTRIMI 1

Provoni me përkufizimin ε–δ: $\lim_{x\to 1}(3x-2)=1$. Shkruani si e gjeni δ dhe provën e shkruar.

USHTRIMI 2: GJENI GABIMIN

Një student shkruan për $\lim_{x\to 2} x^2 = 4$:

"Le të jetë $\varepsilon > 0$. *Kemi* $|x^2-4| = |x-2|\,|x+2|$. *Marrim* $\delta = \dfrac{\varepsilon}{|x+2|}$. *Atëherë për* $0<|x-2|<\delta$ *kemi* $|x^2-4| < \delta\,|x+2| = \varepsilon$."

1. Cili kusht i përkufizimit shkelet?
2. Korrigjoni provën. *Ndihmë: kufizoni fillimisht* $|x-2|<1$.

Përgjigje: ushtrimet aktive

USHTRIMI 1

Analiza:

$$|3x-2-1| = 3|x-1| < \varepsilon \iff |x-1| < \frac{\varepsilon}{3}.$$

Prova: Le të jetë $\varepsilon > 0$; marrim $\delta = \dfrac{\varepsilon}{3}$. Për $0 < |x-1| < \delta$:

$$|(3x-2)-1| = 3|x-1| < 3\delta = \varepsilon.$$

USHTRIMI 2

Gabimi: $\delta = \dfrac{\varepsilon}{|x+2|}$ varet nga x. Por δ zgjidhet **para** x-it: duhet të jetë një numër që vlen për të gjithë x-at.

Korrigjimi: për $|x-2| < 1$ kemi $1 < x < 3$, pra $|x+2| < 5$. Marrim $\delta = \min\left\{1, \dfrac{\varepsilon}{5}\right\}$:

$$|x^2-4| = |x-2|\,|x+2| < 5\delta \le \varepsilon.$$

(Teksti bazë: f. 79–80, i njëjti shembull)

IDEJA KYÇE Kushti $\delta \le 1$ e kufizon nga sipër faktorin: $|x+2| < 5$; kushti $\delta \le \dfrac{\varepsilon}{5}$ kontrollon gabimin.

Shembull 2: një thyesë racionale

USHTRIM I ZGJIDHUR *(Hoxha & Stringa, ushtrimi 1.1 a, f. 67)*

Provoni që $\lim_{x\to -1} \dfrac{x^2-1}{x^2-2x-3} = \dfrac{1}{2}$. Këtu $D(f) = \mathbb{R}\setminus\{-1,\,3\}$.

SI E GJEJMË δ

Për $x \in D(f)$:

$$f(x) = \frac{(x-1)(x+1)}{(x-3)(x+1)} = \frac{x-1}{x-3},$$

$$\left|f(x) - \frac{1}{2}\right| = \frac{|x+1|}{2\,|x-3|}.$$

Kufizojmë fillimisht $|x+1|<1$: atëherë $-2<x<0$, pra $|x-3|>3$ dhe

$$\left|f(x) - \frac{1}{2}\right| < \frac{|x+1|}{6}.$$

Kjo është $<\varepsilon$ kur $|x+1|<6\varepsilon$.

PROVA E SHKRUAR

Le të jetë $\varepsilon>0$; marrim $\delta = \min\{1,\,6\varepsilon\}$. Për $x\in D(f)$ me $0<|x+1|<\delta$:

$$\left|f(x) - \frac{1}{2}\right| = \frac{|x+1|}{2|x-3|} < \frac{\delta}{6} \le \varepsilon.$$

Libri zgjedh $\delta < \min\left\{4, \dfrac{8\varepsilon}{1+2\varepsilon}\right\}$; është gjithashtu e saktë. Zgjedhja $\delta\le 1$ jep llogari më të thjeshta.

Shembull 3: një rrënjë katrore

DETYRA *(Hoxha & Stringa, ushtrimi 1.8 d, f. 73)*

Provoni që $\lim_{x\to 3}\left(1+\sqrt{x-2}\right)=2$, ku $D(f)=[2,+\infty)$.

SI E GJEJMË δ

Racionalizojmë:

$$|f(x)-2|=\left|\sqrt{x-2}-1\right|=\frac{|x-3|}{\sqrt{x-2}+1}$$

Meqë $\sqrt{x-2}+1\geq 1$: $|f(x)-2|\leq|x-3|$.

PROVA E SHKRUAR

Le të jetë $\varepsilon>0$. Marrim $\delta=\min\{1,\ \varepsilon\}$. Për $0<|x-3|<\delta$:

$$|f(x)-2|\leq|x-3|<\delta\leq\varepsilon.$$

Roli i minimumit: kushti $\delta\leq 1$ siguron që $x\in(2,4)\subset D(f)$ (afërsia me pikën); kushti $\delta\leq\varepsilon$ kontrollon gabimin në vlerën e funksionit.

IDEJA KYÇE Truku i përbashkët i shembujve: e shkruajmë $|f(x)-L|$ si $|x-a|\cdot(\text{një faktor})$, dhe e kufizojmë faktorin duke marrë fillimisht $\delta\leq 1$.

Dy përkufizime, një koncept

TEOREMË Përkufizimi i Hajnes (me vargje) dhe përkufizimi i Koshiut (ε–δ) janë **ekuivalentë**: secili rrjedh nga tjetri. *(Teksti bazë: f. 78, pa vërtetim)*

Qëllimi	Përkufizimi më i përshtatshëm	Pse
Të provojmë që limiti ekziston	Koshi, ose Hajne me teoremat e vargjeve	duhet një argument për **çdo** x afër a
Të provojmë që limiti nuk ekziston	Hajne me dy vargje	mjafton një kundërshembull
Të llogaritim limitin	rregullat e limiteve (Leksioni II)	llogaritja bëhet më efikase

KUJDES Përkufizimet shërbejnë kryesisht për **argumentim rigoroz**: ato provojnë që një numër **i dhënë** L është limiti. Vlerën e L e sugjerojnë tabela, grafiku ose rregullat; pastaj e provojmë.

Skicë: pse Hajne ⇔ Koshi

KOSHI ⇒ HAJNE

Le të jetë $x_n \to a$, $x_n \neq a$, $x_n \in D(f)$, dhe $\varepsilon > 0$.

Nga Koshi: ekziston $\delta > 0$ që
$0 < |x - a| < \delta \Rightarrow |f(x) - L| < \varepsilon$.

Meqë $x_n \to a$: ekziston N që për $n > N$ kemi
$|x_n - a| < \delta$, dhe $x_n \neq a$.

Pra për $n > N$: $|f(x_n) - L| < \varepsilon$, d.m.th.
$f(x_n) \to L$.

HAJNE ⇒ KOSHI (ME KUNDËRSHTIM)

Supozojmë se Koshi nuk vlen: ekziston $\varepsilon_0 > 0$ i tillë që për **çdo** $\delta > 0$ ekziston $x \in D(f)$ me
$0 < |x - a| < \delta$ dhe $|f(x) - L| \geq \varepsilon_0$.

Marrim $\delta = \dfrac{1}{n}$, $n = 1, 2, \ldots$ dhe gjejmë x_n me

$$0 < |x_n - a| < \frac{1}{n}, \qquad |f(x_n) - L| \geq \varepsilon_0.$$

Atëherë $x_n \to a$, $x_n \neq a$, por $f(x_n) \not\to L$: kundërshtim me Hajnen.

Gabime të shpeshta me ε–δ

1 δ varet nga x: "marrim $\delta = \dfrac{\varepsilon}{|x+2|}$". Për funksionin, pikën dhe limitin e fiksuar, δ mund të varet nga ε, **jo** nga x.

2 Harrohet kushti $0 < |x-a|$: atëherë do të kërkohej edhe $|f(a) - L| < \varepsilon$, gjë që përkufizimi nuk e kërkon.

3 "E provova për $\varepsilon = 0{,}1$ dhe $\varepsilon = 0{,}01$." Kjo nuk është provë: duhet për **çdo** $\varepsilon > 0$.

4 Mendohet që δ është i vetëm. Nëse një δ bën, çdo δ më i vogël pozitiv bën gjithashtu.

5 Pjesëtohet me $|x-3|$ pa e kufizuar nga poshtë. Duhet një kufizim ndihmës që e mban emëruesin larg 0-s; këtu zgjodhëm $\delta \le 1$.

6 Ngatërrohet radha: $\forall \varepsilon > 0\ \exists \delta > 0$ (e saktë) nuk është e njëjtë me $\exists \delta > 0\ \forall \varepsilon > 0$ (shumë më e fortë).

IV

Limitet e njëanshme

Afrimi vetëm nga e majta ose vetëm nga e djathta

Limiti i majtë dhe limiti i djathtë

LIMITI I MAJTË

$$\lim_{x \to a^-} f(x) = L$$

$\forall \varepsilon > 0\ \exists \delta > 0\ \forall x \in D(f)$:
$a - \delta < x < a \Rightarrow |f(x) - L| < \varepsilon.$

a duhet të jetë pikë limite e $D(f) \cap (-\infty, a)$. Me vargje: vetëm $x_n < a$.

LIMITI I DJATHTË

$$\lim_{x \to a^+} f(x) = L$$

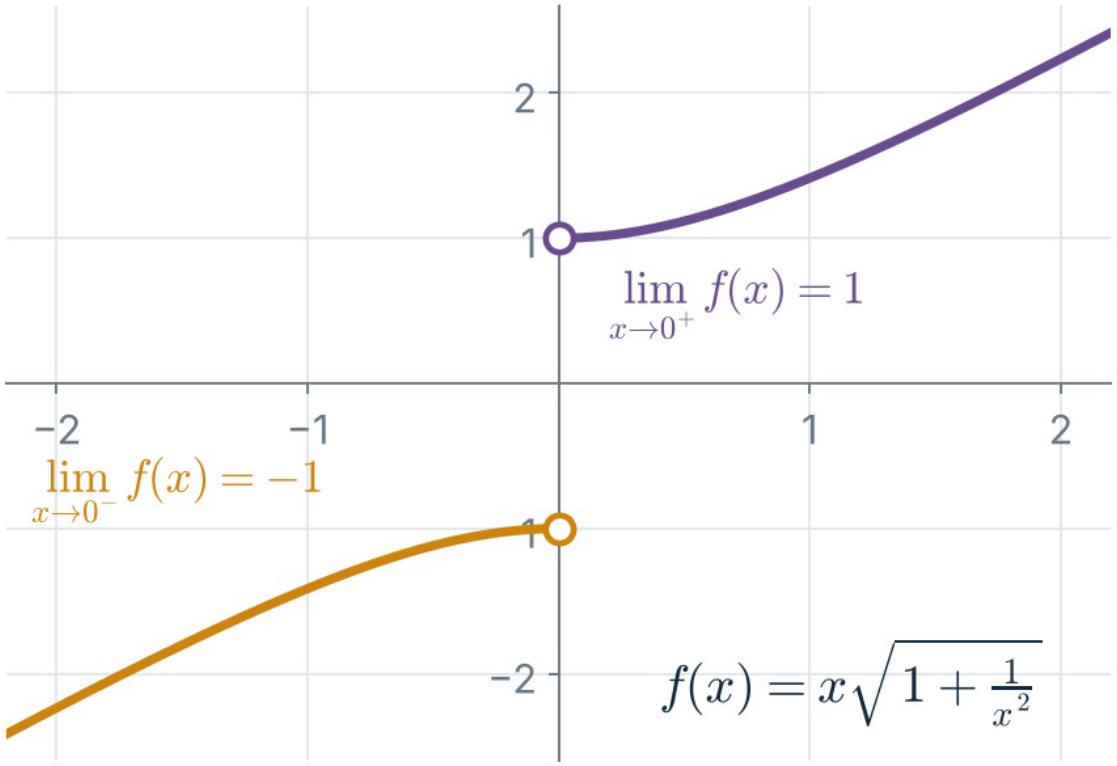
$\forall \varepsilon > 0\ \exists \delta > 0\ \forall x \in D(f)$:
$a < x < a + \delta \Rightarrow |f(x) - L| < \varepsilon.$

a duhet të jetë pikë limite e $D(f) \cap (a, +\infty)$. Me vargje: vetëm $x_n > a$.

TEOREMË Nëse a është pikë limite e bashkësisë së përcaktimit **nga të dyja anët**, atëherë:
$\lim_{x \to a} f(x) = L \iff$ ekzistojnë të dy limitet e njëanshme dhe $\lim_{x \to a^-} f(x) = \lim_{x \to a^+} f(x) = L.$

IDEJA KYÇE Mënyra më e shpejtë për të treguar që një limit **nuk ekziston**: dy limite të njëanshme të ndryshme.
Teksti bazë: II.9, f. 95–97.

Shembull: dy limite të njëanshme të ndryshme

USHTRIM I ZGJIDHUR *(Hoxha & Stringa, ushtrimi 1.3, f. 71)*

$$f(x) = x\sqrt{1+\frac{1}{x^2}} = \frac{x\sqrt{x^2+1}}{|x|}$$

Për $x<0$**:** $f(x) = -\sqrt{x^2+1} \to -1$. **Për** $x>0$**:** $f(x) = \sqrt{x^2+1} \to 1$.

Si gjendet δ **(djathtas):**

$|f(x)-1| = \sqrt{x^2+1}-1 < \varepsilon \iff x^2 < (1+\varepsilon)^2 - 1$,

pra

$$\delta = \sqrt{(1+\varepsilon)^2-1}.$$

Majtas, njësoj me $|x|$.

IDEJA KYÇE $\lim_{x\to 0^-} f(x) = -1 \neq 1 = \lim_{x\to 0^+} f(x)$, prandaj $\lim_{x\to 0} f(x)$ nuk ekziston. Kërcimi vjen nga $|x|$, që “fsheh” shenjën e x-it.

Shembuj: kërcime dhe skaji i bashkësisë D(f)

FUNKSIONI SHENJË

$$\operatorname{sgn} x = \begin{cases} 1, & x > 0 \\ 0, & x = 0 \\ -1, & x < 0 \end{cases}$$

Për $x \neq 0$: $\operatorname{sgn} x = \dfrac{|x|}{x}$.

$\lim_{x \to 0^-} \operatorname{sgn} x = -1,$

$\lim_{x \to 0^+} \operatorname{sgn} x = 1.$

(Hoxha & Stringa, ushtrimi 2.20, f. 87)

KËRCIM NË PRAG

$$f(x) = \frac{1}{1 + 2^{\frac{1}{x-1}}}$$

$x \to 1^-$: $2^{\frac{1}{x-1}} \to 0$, $f(x) \to 1$.

$x \to 1^+$: $2^{\frac{1}{x-1}} \to +\infty$,

$f(x) \to 0$.

Limitet e njëanshme janë të ndryshme.

(Hoxha & Stringa, ushtrimi 2.17 h, f. 86)

SKAJI I BASHKËSISË D(f)

$f(x) = \sqrt{x}, \qquad D(f) = [0, +\infty)$

Në $a = 0$ mund të afrohemi vetëm nga e djathta:

$\lim_{x \to 0^+} \sqrt{x} = 0.$

Limiti i majtë nuk ka kuptim. Sipas përkufizimit relativ ndaj $D(f) = [0, +\infty)$ shkruajmë edhe $\lim_{x \to 0} \sqrt{x} = 0$: afrimi realizohet vetëm nga e djathta.

NË INFORMATIKË Funksionet me kërcim në një prag janë të shpeshta në informatikë: kërcimi $0 \to 1$ përdoret si funksion aktivizimi te neuronet artificiale dhe te klasifikuesit. Limitet e njëanshme përshkruajnë saktë sjelljen pranë pragut.

V

Pafundësia

Limitet kur x → ±∞ dhe limitet e pafundme

Limiti kur x shkon në pafundësi

PËRKUFIZIM (D(f) i pakufizuar nga sipër)

$$\lim_{x\to+\infty} f(x) = L \iff \forall \varepsilon > 0\ \exists N > 0\ \forall x \in D(f):$$

$$x > N \ \Rightarrow\ |f(x) - L| < \varepsilon.$$

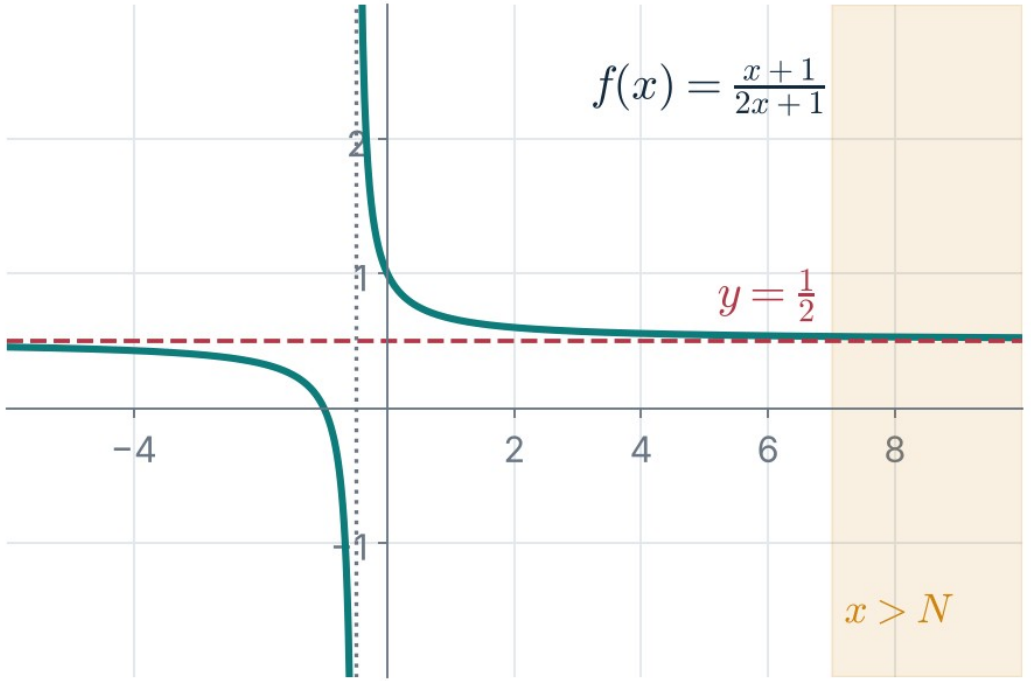
Për $x \to -\infty$: $x < -N$, me $D(f)$ të pakufizuar nga poshtë. Teksti bazë përdor $|x| > N$ për të dy drejtimet njëherësh (Përkufizimi 3, f. 80).

SHEMBULL ***(Hoxha & Stringa, ushtrimi 1.1 c, f. 69)***

Provojmë njëherësh për $x \to +\infty$ dhe $x \to -\infty$ (me $|x| > N$):

$$\left|\frac{x+1}{2x+1} - \frac{1}{2}\right| = \frac{1}{2\,|2x+1|}.$$

Për $|x| > N = \frac{1}{2} + \frac{1}{4\varepsilon}$ kemi $|2x+1| \geq 2|x| - 1 > \frac{1}{2\varepsilon}$, pra diferenca është $< \varepsilon$.

IDEJA KYÇE Grafiku i afrohet drejtëzës $y = \frac{1}{2}$: **asimptota horizontale**.

Limitet e pafundme

PËRKUFIZIM (a **pikë limite e** $D(f)$**)**

$$\lim_{x\to a} f(x) = +\infty \iff \forall M > 0\ \exists \delta > 0\ \forall x \in D(f):$$

$$0 < |x - a| < \delta \ \Rightarrow\ f(x) > M.$$

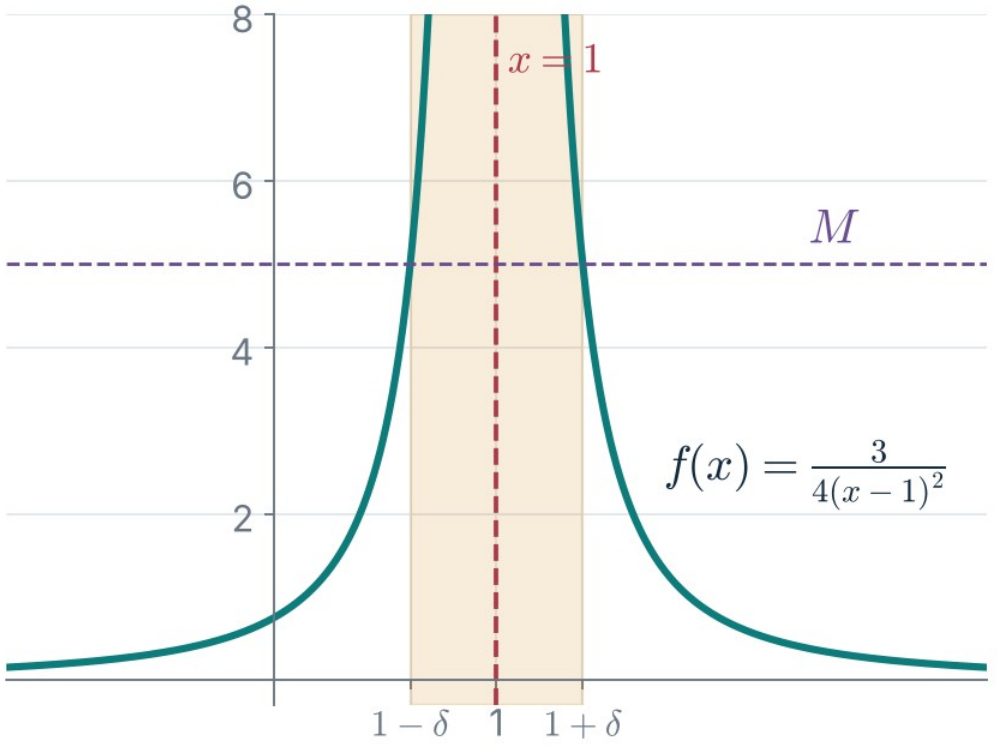
Për $-\infty$*:* $f(x) < -M$.

SHEMBULL ***(Hoxha & Stringa, ushtrimi 1.1 b, f. 68)***

$\lim_{x\to 1} \dfrac{3}{4(x-1)^2} = +\infty$. Për $M > 0$:

$$\frac{3}{4(x-1)^2} > M \iff 0 < |x-1| < \frac{1}{2}\sqrt{\frac{3}{M}}.$$

Pra $\delta = \dfrac{1}{2}\sqrt{\dfrac{3}{M}}$. Sa më i madh M, aq më i vogël δ.

KUJDES Konventa: $f \to +\infty$, $f \to -\infty$, ose $|f| \to +\infty$. Teksti bazë (f. 83) shkruan $\lim f = \infty$ për $|f(x)| > M$.

Një skemë për të gjitha rastet: zonat rrethuese

Kur	Zona rrethuese e pikës ku shkon x	Zona rrethuese e limitit	Shembull
$x \to a,\ f \to L$	$0 < \lvert x-a\rvert < \delta$ (zonë e shpuar)	$\lvert f(x)-L\rvert < \varepsilon$	$\lim_{x\to 2}(5x+3) = 13$
$x \to a,\ f \to +\infty$	$0 < \lvert x-a\rvert < \delta$	$f(x) > M$	$\lim_{x\to 1} \dfrac{3}{4(x-1)^2} = +\infty$
$x \to +\infty,\ f \to L$	$x > N$, d.m.th. $(N, +\infty)$	$\lvert f(x)-L\rvert < \varepsilon$	$\lim_{x\to +\infty} \dfrac{x+1}{2x+1} = \dfrac{1}{2}$
$x \to -\infty,\ f \to +\infty$	$x < -N$, d.m.th. $(-\infty, -N)$	$f(x) > M$	$\lim_{x\to -\infty} \sqrt[3]{2-x} = +\infty$

IDEJA KYÇE Skema: **për çdo zonë rrethuese V të limitit ekziston një zonë rrethuese U e pikës së afrimit**, e tillë që çdo $x \in D(f) \cap U$ (me $x \neq a$) ka $f(x) \in V$.

Shembulli i fundit *(Hoxha & Stringa, ushtrimi 1.1 d, f. 69)*: $\sqrt[3]{2-x} > M \iff x < 2 - M^3$. Marrim $N = \max\{1,\ M^3 - 2\} > 0$; atëherë $x < -N \Rightarrow \sqrt[3]{2-x} > M$.

Asimptotat: limitet në gjuhën e grafikut

ASIMPTOTË VERTIKALE

Drejtëza $x = a$ është asimptotë vertikale nëse të paktën njëri nga limitet e njëanshme është i pafundëm:

$$\lim_{x \to a^-} f(x) = \pm\infty \quad \text{ose} \quad \lim_{x \to a^+} f(x) = \pm\infty.$$

Shembull: $x = 1$ për $\dfrac{3}{4(x-1)^2}$.

ASIMPTOTË HORIZONTALE

Drejtëza $y = L$ është asimptotë horizontale nëse $\lim_{x \to +\infty} f(x) = L$ ose $\lim_{x \to -\infty} f(x) = L$.

Shembull: $y = \dfrac{1}{2}$ për $\dfrac{x+1}{2x+1}$. *(Teksti bazë: III.8, f. 136)*

KUJDES Grafiku **mund** ta presë asimptotën horizontale (p.sh. $\dfrac{\sin x}{x}$ e pret $y = 0$ pafundësisht herë). Asimptota përshkruan sjelljen kur $x \to \pm\infty$, jo një kufi të ndaluar.

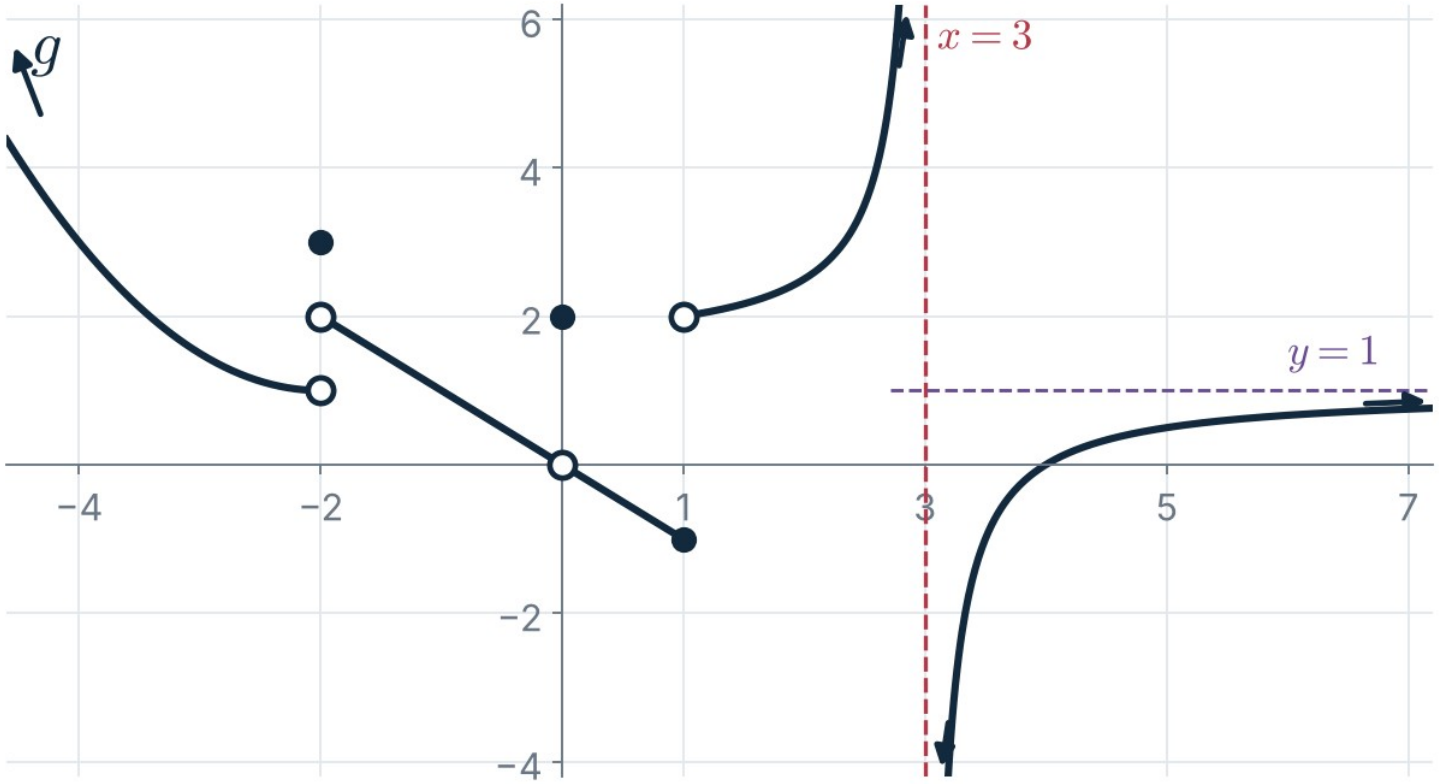
NË INFORMATIKË Te grafikët e trajnimit të një modeli: **nëse** saktësia stabilizohet drejt një vlere kufi, kjo vlerë luan rolin e asimptotës horizontale. Konvergjenca nuk është e garantuar për çdo model.

VI

Grafiku dhe informatika

Çfarë na thotë grafiku, çfarë na thotë tabela, çfarë na thotë kompjuteri

Leximi i limiteve nga grafiku

Supozojmë se degët vazhdojnë sipas shigjetave; vetëm pjesa e dukshme nuk e përcakton sjelljen në ±∞.

GJENI (si te ushtrimi 1.19)

1. $\lim_{x\to -2^-} g$, $\lim_{x\to -2^+} g$, $g(-2)$
2. $\lim_{x\to 0} g$ dhe $g(0)$
3. $\lim_{x\to 1^-} g$, $\lim_{x\to 1^+} g$
4. $\lim_{x\to 3^-} g$, $\lim_{x\to 3^+} g$
5. $\lim_{x\to +\infty} g$, $\lim_{x\to -\infty} g$

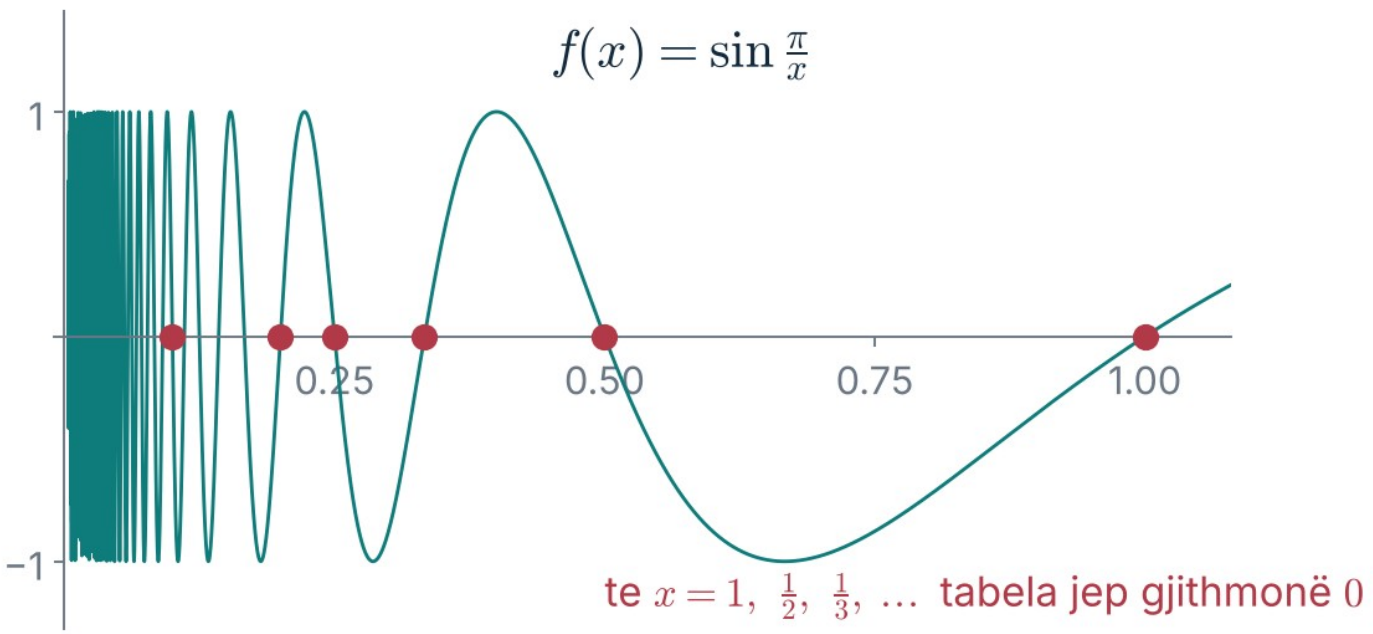
Rrethi bosh: pika nuk i përket grafikut. Rrethi plot: vlera e funksionit. Shigjetat: dega vazhdon në atë drejtim.

Përgjigje: leximi nga grafiku

Pika	Majtas	Djathtas	Limiti	Vlera	Çfarë ndodh
-2	1	2	nuk ekziston	3	kërcim
0	0	0	0	2	limiti ekziston, por $\neq g(0)$
1	-1	2	nuk ekziston	-1	kërcim
3	$+\infty$	$-\infty$	nuk ekziston	—	asimptotë vertikale
$+\infty$	—	—	1	—	asimptotë horizontale $y = 1$
$-\infty$	—	—	$+\infty$	—	rritje pa kufi

IDEJA KYÇE Në $x = 0$, vlerat pranë 0-s afrohen te 0, ndërsa vlera e funksionit është vendosur $g(0) = 2$. Limiti dhe vlera janë dy koncepte të ndryshme.

Kurthi i tabelave

EKSPERIMENTI

$$f(x) = \sin \frac{\pi}{x}$$

Për $x = 1,\ \frac{1}{2},\ \frac{1}{3},\ \ldots,\ \frac{1}{10}$ kemi matematikisht $\sin(n\pi) = 0$.

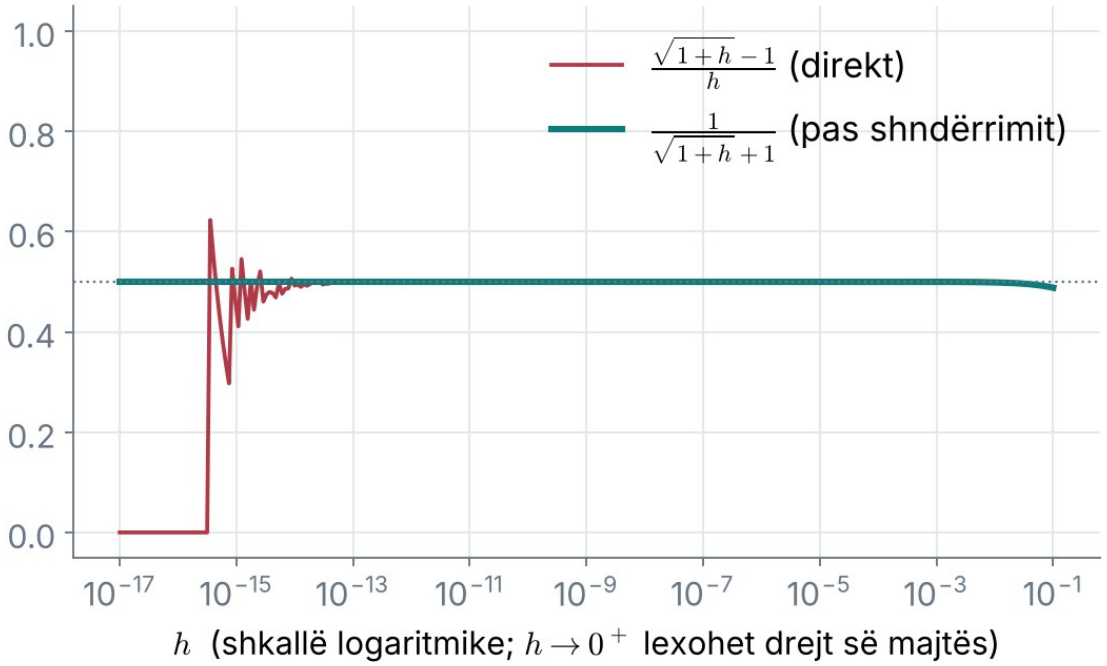
Përfundim i nxituar: "limiti është 0".

Në kompjuter dalin vlera shumë të vogla jozero, p.sh. $1{,}2 \cdot 10^{-16}$, për shkak të rrumbullakimit të π.

POR

Për $y_n = \dfrac{2}{4n+1} \to 0$ kemi $f(y_n) = \sin \dfrac{(4n+1)\pi}{2} = 1 \to 1$. Me dy vargje, sipas Hajnes, limiti nuk ekziston. Tabela përmbante vetëm pika ku funksioni është 0. *Figura është ilustruese: pranë 0 ka pafundësisht shumë lëkundje.*

Kompjuteri dhe h → 0

LIMITI I SAKTË

$$\lim_{h\to 0} \frac{\sqrt{1+h}-1}{h} = \frac{1}{2}$$

LLOGARITJA E DREJTPËRDREJTË

h	rezultati
10^{-8}	$0{,}49999999696$
10^{-12}	$0{,}50004445029$
10^{-15}	$0{,}44408920985$
10^{-16}	$0{,}0$

NË INFORMATIKË (1) **Humbja e shifrave:** $\sqrt{1+h} \approx 1$, dhe zbritja fshin shifrat e sakta. (2) **Rrumbullakimi:** në aritmetikën standarde me precizion të dyfishtë (rrumbullakim te më i afërti), për $0 < h < 1{,}1 \cdot 10^{-16}$ shuma $1+h$ rrumbullakohet në 1, prandaj llogaritja e drejtpërdrejtë jep 0. Për $h \geq -1$, $h \neq 0$: $\dfrac{\sqrt{1+h}-1}{h} = \dfrac{1}{\sqrt{1+h}+1}$; kjo formë shmang zbritjen, dhe vlerat e saj afrohen te $0{,}5$ kur $h \to 0$.

Eksperimenti në Python

KODI

```
import math
for h in [1e-2, 1e-8, 1e-12, 1e-16]:
    naiv = (math.sqrt(1+h) - 1) / h     # drejtpërdrejt
    mire = 1 / (math.sqrt(1+h) + 1)    # pas racionalizimit
    print(h, naiv, mire)
```

REZULTATI

```
0.01    0.498756211208895    0.4987562112089027
1e-08   0.4999999969612645   0.49999999875
1e-12   0.5000444502911705   0.499999999999875
1e-16   0.0                  0.5
```

IDEJA KYÇE Për h tepër të vogël, llogaritja e drejtpërdrejtë mund të japë 0, si pasojë e rrumbullakimit; kjo **nuk** është limiti matematikor. **Pyetje:** pse dy shprehje algjebrikisht të barabarta japin rezultate të ndryshme në kompjuter?

Limiti në pafundësi dhe rendi i rritjes

KOHA E EKZEKUTIMIT

Një algoritëm kryen $T(n) = 3n^2 + 5n + 7$ veprime, $n \in \mathbb{N}$. Atëherë

$$\lim_{n\to\infty} \frac{T(n)}{n^2} = \lim_{n\to\infty} \left(3 + \frac{5}{n} + \frac{7}{n^2}\right) = 3.$$

Termat $5n$ dhe 7 nuk ndryshojnë rendin asimptotik, megjithëse ndikojnë në vlerën konkrete të kostos.

KLASIFIKIMI ME LIMIT

$T(n) = \Theta(g(n))$ do të thotë: për n mjaft të madh, $c_1 g(n) \le T(n) \le c_2 g(n)$ me $c_1, c_2 > 0$.

Për $T(n), g(n) > 0$, nëse $\lim_{n\to\infty} \frac{T(n)}{g(n)} = c$:

- $0 < c < \infty$: $T(n) = \Theta(g(n))$;
- $c = 0$: T rritet më ngadalë se g;
- $c = +\infty$: T rritet më shpejt se g.

NË INFORMATIKË Le të jenë $T_1(n) = \Theta(n^2)$ dhe $T_2(n) = \Theta(2^n)$ dy algoritme për **të njëjtin problem**, me të njëjtin model kostoje dhe të njëjtin lloj analize (p.sh. rasti më i keq). Meqë $\lim_{n\to\infty} \frac{n^2}{2^n} = 0$, për n mjaft të madh i pari është më i shpejtë.

VII

Përmbledhje

Çfarë duhet të dini dhe çfarë vjen në leksionin e ardhshëm

Përmbledhje: konceptet kryesore

Në formulat më poshtë $x \in D(f)$. Për afrimin te një pikë e fundme, a është pikë limite e bashkësisë së përcaktimit; për afrimin në pafundësi, bashkësia e përcaktimit është i pakufizuar në drejtimin përkatës.

Koncepti	Si shkruhet	Si përdoret
Limiti (Hajne)	$\forall (x_n) \subset D(f) \setminus \{a\},\ x_n \to a:\ f(x_n) \to L$	teoremat e vargjeve; mosekzistencë me dy vargje
Limiti (Koshi)	$\forall \varepsilon > 0\, \exists \delta > 0:\ 0 < \lvert x - a \rvert < \delta \Rightarrow \lvert f(x) - L \rvert < \varepsilon$	prova e një limiti të dhënë
Limitet e njëanshme	$x \to a^-,\ x \to a^+$	kur a është pikë limite nga të dyja anët: limiti ekziston $\iff$ të dyja ekzistojnë dhe janë të barabarta
Limiti në $+\infty$ / $-\infty$	$\forall \varepsilon > 0\, \exists N > 0:\ x > N$ (përkatësisht $x < -N$) $\Rightarrow \lvert f(x) - L \rvert < \varepsilon$	asimptota horizontale, rendi i rritjes
Limiti $\pm\infty$	$\forall M > 0\, \exists \delta > 0:\ 0 < \lvert x - a \rvert < \delta \Rightarrow f(x) > M$ (për $-\infty$: $f(x) < -M$)	asimptota vertikale

IDEJA KYÇE Leksioni i ardhshëm: **Llogaritja e limiteve** me rregulla, format e pacaktuara $\frac{0}{0}$, $\frac{\infty}{\infty}$, $\infty - \infty$, limiti $\frac{\sin x}{x}$ dhe teorema e dy policëve.

Kontroll përfundimtar

TRI PYETJE

1. **Limit apo vlerë?** $f(x) = \dfrac{x^2 - 9}{x - 3}$ për $x \neq 3$ dhe $f(3) = 0$. Sa janë $\lim_{x \to 3} f(x)$ dhe $f(3)$?
2. **Zgjedhja e δ.** Për $\lim_{x \to 5}(4x - 1) = 19$, cili δ funksionon për $\varepsilon = 0{,}2$? Po për ε çfarëdo?
3. **Tabela.** Një tabelë jep $f(0{,}1) = f(0{,}01) = f(0{,}001) = 1$. A mund të themi me siguri që $\lim_{x \to 0} f(x) = 1$? Pse?

Shkruani përgjigjet individualisht, pastaj krahasoni me shokun.

Përgjigje: kontrolli përfundimtar

PËRGJIGJE

1. Për $x \neq 3$: $f(x) = x + 3$, pra $\lim_{x \to 3} f(x) = 6$, ndërsa $f(3) = 0$. Limiti dhe vlera janë të ndryshëm.
2. $|4x - 1 - 19| = 4|x - 5| < \varepsilon \iff |x - 5| < \dfrac{\varepsilon}{4}$. Për $\varepsilon = 0{,}2$: $\delta = 0{,}05$ (ose çdo numër më i vogël pozitiv). Në përgjithësi: $\delta = \dfrac{\varepsilon}{4}$.
3. **Jo.** Kundërshembull i drejtpërdrejtë: $f(x) = 1$ për $x \in \{0{,}1;\ 0{,}01;\ 0{,}001\}$ dhe $f(x) = 0$ për çdo x tjetër. Tabela plotësohet, por për $|x| < 0{,}0005$ funksioni është identikisht 0, pra $\lim_{x \to 0} f(x) = 0$. Tri vlera nuk e përcaktojnë limitin.

Gabime tipike

1 “$\lim_{x\to a} f(x) = f(a)$ gjithmonë.” Vlen vetëm për funksionet e vazhdueshme në a.

2 “Nëse $f(a)$ nuk ekziston, edhe limiti nuk ekziston.” Kundërshembull: $\dfrac{x^2-1}{x-1}$ në 1.

3 “Tabela tregon që limiti është 0.” Kundërshembull: $\sin\dfrac{\pi}{x}$ në pikat $\dfrac{1}{n}$.

4 Llogaritet vetëm njëri limit i njëanshëm dhe shpallet si limit.

5 δ që varet nga x, ose “prova” me disa vlera të ε.

6 “Limiti është $+\infty$, pra është një numër.” $\pm\infty$ përshkruan sjelljen e funksionit, nuk janë numra realë.

Ushtrime për punë të pavarur

A. BAZË

1. Me tabelë vlerash, parashikoni $\lim_{x\to 2}\dfrac{x^2-4}{x-2}$ dhe $\lim_{x\to 0}\dfrac{\sqrt{x+4}-2}{x}$. *(si te 1.7–1.8)*

2. Nga grafiku: gjeni limitet e njëanshme të $\dfrac{|x-1|}{x-1}$ në 1 dhe të $\dfrac{x+1}{x-3}$ në 3. *(1.26)*

3. Skiconi një funksion me $\lim_{x\to 3^-} f = 4$, $\lim_{x\to 3^+} f = 2$, $f(3) = 1$. *(si te 1.21)*

B. PROVA ME PËRKUFIZIM

4. Provoni me ε–δ: $\lim_{x\to -2}\dfrac{x}{3} = -\dfrac{2}{3}$ dhe $\lim_{x\to 2} x^2 = 4$. *(1.22 a, e)*

5. Provoni: $\lim_{x\to +\infty}\dfrac{9x-3}{3x} = 3$ dhe $\lim_{x\to 0}\dfrac{1}{x^2} = +\infty$. *(si te 1.23–1.24)*

6. Me dy vargje, tregoni që $\lim_{x\to 0}\cos\dfrac{1}{x}$ nuk ekziston.

C. THELLIM DHE ZBATIM

7. Gjeni δ të tillë që $0 < |x-2| < \delta \Rightarrow \left|\dfrac{1}{x} - 0{,}5\right| < 0{,}2$. *(1.10)*

8. Krahasoni me limit $T_1(n) = n\log_2 n$ dhe $T_2(n) = n^2$. Cili rritet më shpejt?

Numrat në kllapa: ushtrimet përkatëse te Hoxha & Stringa, f. 72–78.

Zgjidhje orientuese

A. BAZË

1. 4 (sepse $x+2 \to 4$); $\dfrac{1}{4}$ (racionalizim: $\dfrac{1}{\sqrt{x+4}+2}$).

2. $\dfrac{|x-1|}{x-1}$: majtas -1, djathtas 1, limiti nuk ekziston. $\dfrac{x+1}{x-3}$: majtas $-\infty$, djathtas $+\infty$.

3. Dy degë që mbarojnë me rrethe bosh në $(3,4)$ dhe $(3,2)$, dhe pika e plotë $(3,1)$.

C. THELLIM DHE ZBATIM

7. $\left|\dfrac{1}{x}-\dfrac{1}{2}\right| = \dfrac{|x-2|}{2|x|}$. Për $0<|x-2|<1$: $|x|>1$, pra kjo është $< \dfrac{|x-2|}{2}$; mjafton $\delta = \min\{1;\ 0{,}4\} = 0{,}4$.

8. $\dfrac{n\log_2 n}{n^2} = \dfrac{\log_2 n}{n} \to 0$: T_2 rritet më shpejt.

B. PROVA ME PËRKUFIZIM

4. $\left|\dfrac{x}{3}+\dfrac{2}{3}\right| = \dfrac{|x+2|}{3}$: $\delta = 3\varepsilon$. $|x^2-4|<5|x-2|$ për $0<|x-2|<1$: $\delta = \min\{1, \dfrac{\varepsilon}{5}\}$.

5. $\left|\dfrac{9x-3}{3x}-3\right| = \dfrac{1}{|x|} < \varepsilon$ për $x > N = \dfrac{1}{\varepsilon}$. $\dfrac{1}{x^2} > M \iff 0<|x|<\dfrac{1}{\sqrt{M}}$: $\delta = \dfrac{1}{\sqrt{M}}$.

6. $x_n = \dfrac{1}{2n\pi}$: $\cos\dfrac{1}{x_n} = 1$; $y_n = \dfrac{1}{(2n+1)\pi}$: $\cos\dfrac{1}{y_n} = -1$. Limitet $1 \neq -1$.

Literatura

L. Mukli, V. Muka, O. Hysa Matematika 1, Tiranë, 2013, ISBN 978-99956-54-50-4 (teksti bazë). Kreu II: §5 (f. 75–86), §9 (f. 95–97); Kreu III, §8.

E. Hoxha, A. Stringa Ushtrime të Analizës Matematike 1, ISBN 978-9928-137-26-5. Kapitulli IV, §1.

J. Stewart Calculus: Early Transcendentals, bot. 8, Cengage, 2015. Seksionet 2.2–2.4 dhe 2.6.

M. Spivak Calculus, bot. 4, Publish or Perish, 2008. Kreu 5: Limits.

N. J. Higham Accuracy and Stability of Numerical Algorithms, bot. 2, SIAM, 2002. Kreu 1.

T. H. Cormen et al. Introduction to Algorithms, bot. 4, MIT Press, 2022. Kreu 3: rendi i rritjes.